

Munk Sándor

Hadtudományi kutatók és kutatási területeik 1. rész: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata

10.17047/HADTUD.2015.25.1-2.4

A hadtudomány részterületeire is érvényesíthető kritérium, hogy legyen önálló tárgyuk, legyenek művelői, intézményrendszerük és tudományos irodalmuk. Jelen publikáció egy átfogó kutatás első részeredménye, amely az MTA hadtudományi köztestületi tagságának rendelkezésre álló adatai alapján elemzi kutatási területeiket, mutatja be az egyes területeket művelő kutatók számát, támpontot kívánva nyújtani ezzel a hadtudomány belső struktúrájára és külső kapcsolatrendszerére vonatkozó elemzésekhez, döntésekhez.

A tudományok rendszerének megalkotása, kategóriákba sorolásuk a tudományos közösség ókortól létező, de véglegesen soha nem elérhető célja, mivel a folyamatos fejlődés következtében nem lehetséges véglegesen tekinthető tudományfelosztás. Ugyanez a helyzet az egyes tudományágak belső struktúrájának meghatározása esetében is, amely szintén egy folyamatosan újjászülető feladat. A hadtudomány struktúrája a Magyar Tudományos Akadémia keretén belül a IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálynak a társadalomtudományi nomenklátúra 2013 tavaszi felülvizsgálata során került meghatározásra, de 1990 óta folyamatosan napirenden lévő kérdés (részletesebben lásd [1]).

Egy tudományág belső struktúrájának felvázolása – még egy adott, rögzített időpontban is – csak különböző céloknak megfelelően, különböző szempontok szerint, mesterségesen lehetséges. A tudományhoz hasonlóan ugyanis egy tudományág is (ha határai egyáltalán széles körben elfogadott módon meghatározhatóak) egy összetett kapcsolatrendszerrel rendelkező egységes egész ([2] 239. o.). Ráadásul a tapasztalatok szerint a struktúra meghatározásának gyakorlati megvalósítása során sok esetben korábbi helyzetekre épülő érvek is figyelembe vételre kerülnek, szubjektív tudományági részterületi, vagy más tudományági érdekek is érvényesülnek.

Egy tudomány *hagyományos* kritériumai közé tartozik, hogy legyen önálló tárgya, vizsgálati módszere, legyenek művelői (kutatói), intézményrendszere és tudományos irodalma (publikációi). Kutatótársammal, dr. Gőcze Istvánnal folytatott vizsgálatunk alap gondolata, hogy ezekhez a kritériumokhoz kapcsolódó, *megfigyelhető*

adatok bemutatásával, feldolgozásával nyújtunk támpontokat a hadtudomány belső struktúrájára és külső kapcsolatrendszerére vonatkozó elemzésekhez, döntésekhez. Átfogó kutatási célunk a hadtudományi kutatók által művelt kutatási területek, valamint a kapcsolódó tudományos intézmények és fórumok tudomány-strukturális jellegű adatainak összegyűjtése, rendszerezése és elemzése. A vizsgálat tárgyát időben a 2000–2014-es időszakban határoztuk meg.

A fentieknek megfelelően jelen publikáció célja, hogy a hadtudományi kutatók által művelt kutatási területekre vonatkozó információk felhasználásával megvizsgálja, hogy a hadtudományi kutatások hogyan sorolhatóak be átfogóbb csoportokba, kutatási területekbe. Ezen belül:

- bemutatja a feldolgozott kutatói kört és az alkalmazott vizsgálati módszert;
- körülhatárolja a hadtudományi kutatási területek körét és elemzi külső kapcsolatrendszerét;
- meghatározza a hadtudományi kutatási területek rendszerének kereteit.

1. A vizsgálat tárgya, módszere

A hadtudományi kutatások (kutatási témák) besorolásának, csoportosításának – ezzel a hadtudomány struktúrájának – vizsgálatához elsőként meg kell határozni, hogy milyen kutatási cél érdekében, milyen kutatói körre vonatkozóan, milyen vizsgálati módszert alkalmazunk. Jelen publikációban a cél a hadtudományi kutatási témák empirikus, a kutatók tényleges kutatásaira vonatkozó információkra épülő csoportosítása, ezen belül olyan csoportok meghatározása, amelyekhez több kutató munkássága kapcsolódik. A következőkben először a feldolgozott személyi kör, majd az alkalmazott kutatási módszer ismertetésére kerül sor.

1.1 A feldolgozott személyi kör

A vizsgálat kulcsfontosságú kérdése a feldolgozandó hadtudományi kutatói kör meghatározása. Hadtudományi kutató alatt általános értelemben olyan tudományos kutatót értünk, aki a hadtudományhoz kapcsolódó kutatásokat végez, eredményeket ad közre. Ennek vizsgálatunkban történő felhasználásához meg kell határozni, hogy kit tekintünk tudományos kutatónak és mit tekintünk a hadtudományhoz kapcsolódónak.

A *tudományos kutatói kör* meghatározásához figyelembe vehetőek a tudományos fokozatot, címet szerzett személyek; a tudományos köztestületek, társaságok tagjai; a doktori iskolák oktatói; valamint a tudományos kiadványokban publikáló személyek. Ezek természetesen egymást átfedő, de egymástól eltérő körök, amelyek időben is folyamatosan változnak és szűkebb, illetve tágabb kör kijelölésére is felhasználhatóak. Közöttük reprezentatív szerepet, jól körülhatárolt kört a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagjai töltenek be, jelentenek.

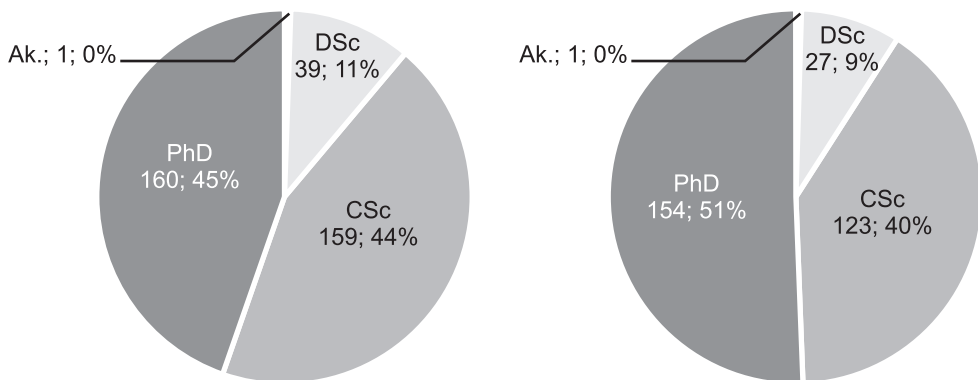
A *hadtudományhoz kapcsolódás* megítélésére – a hadtudomány eltérő értelmezései közötti állásfoglalást elkerülendő – felhasználható a tudományos fokozat/cím tudományága; a tudományos társaság tudományági önmeghatározása; a doktori iskola tudományági besorolása; valamint a tudományos kiadvány témaköre.

A vizsgálat során feldolgozott kutatói kör a Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottságának 1999–2014¹ közötti köztestületi tagjait foglalja magában. Ez a választás az „ideális” hadtudományi kutatói körnél egyszerre tágabb és szűkebb is. Tágabb, mert szerepelnek köztük olyan kutatók, akik más – MTA tudományos bizottsági státusszal nem rendelkező – tudományághoz tartozónak vallják magukat. Szűkebb, mert több – más szempontok szerint hadtudományi kutatónak tekinthető – személy más MTA-osztály, vagy tudományos bizottság köztestületi tagja, nem jelentkezett az MTA köztestületi tagjainak sorába, vagy nem felel meg a köztestületi tagság követelményeinek.

A fentiekből következően a jelen fejezetben bemutatott eredmények a jelzett kutatói körre érvényesek. A vizsgálat kiterjesztése a hadtudományi tudományos fokozattal (CSc, PhD) rendelkezők teljes körére, a hadtudományhoz kapcsolódó tudományos társaságok és doktori iskolák feldolgozott körbe nem tartozó tagjaira pontosabb eredményt biztosít, azonban hipotézisem szerint érdemben nem befolyásolja a vizsgálat általános megállapításait, következtetéseit. A kiterjesztésnek egy következő kutatás tárgyát kell képeznie.

A *Hadtudományi Bizottság köztestületi tagjai* közé 1999–2014 között a következő pontban megadott források alapján 359 (közülük 2014. december 31-én 305) kutató tartozott. Közülük 1 (1) akadémikus, 39 (27) MTA doktora/tudomány doktora, 159 (123) kandidátus és 160 (154) PhD doktor, ahol (és a továbbiakban több helyen is) elsőként a teljes köztestületi tagi körre, zárójelben pedig a 2014 végén aktív köztestületi tagokra vonatkozó adatok szerepelnek.

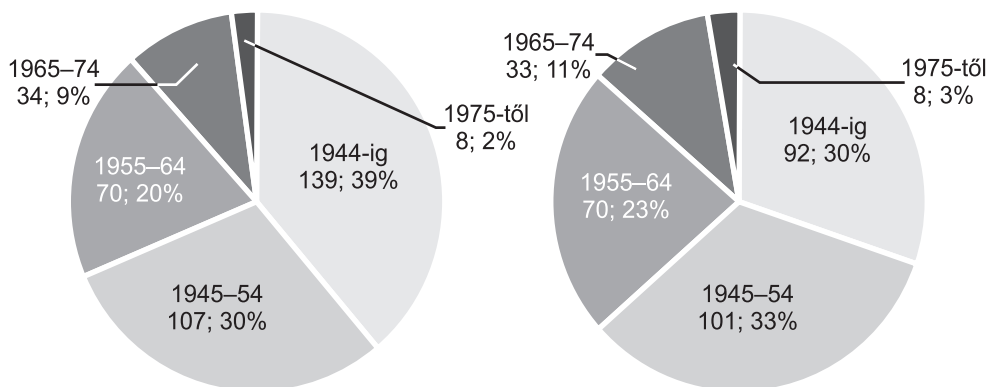
A kutatói kör születési év (életkor) szerinti megoszlása: 139 (92) fő 1945 előtt (70 évesnél idősebb); 107 (101) fő 1945–54 (60–69 éves); 70 (70) fő 1955–64 (50–59 éves); 34 (33) fő 1965–74 (40–49 éves); 8 (8) fő 1975 után született (40 évesnél fiatalabb).² A teljes kutatói kör átlagéletkora 66 év, a 2014-es köré 63 év.

1. ábra. Kutatói kör tudományos fokozat szerinti megoszlása (teljes kör/2014)
(saját alkotás)

1 2000 helyett az 1999 kezdő időpont választását az MTA 1999-es évről kiadott köztestületi adataira indokolja [3].

2 Egy kutató életkora hiányzik.

2. ábra. Kutatói kör születési év szerinti megoszlása (teljes kör/2014)
(saját alkotás)

1.2 Az alkalmazott vizsgálati módszer

A kutatási területek vizsgálata alapvetően az Akadémiai Adattárból 2014 december elején lekért adatokban, valamint a megelőző időszakra vonatkozóan az MTA által 2000-ben, illetve 2003-ban kiadott köztestületi adattárban [3; 4] szereplő hadtudományi köztestületi tagok által megadott szakterületek és kutatási témák elemzésére épült. Ezen kutatói kör bemutatására elsősorban Ács Tibor munkáiban [5; 6] került sor. Felhasználásra kerültek az Országos Doktori Tanács tudományági és kutatási területre vonatkozó adatai is, amelyek 153 fő (a vizsgált kutatói kör 43%-a) esetében álltak rendelkezésre.

A köztestületi tagok elektronikus formában lekért listája eltért az MTA honlapján lekérdezhetőtől, 13-mal több kutató (összesen 336 fő, közülük 25 elhunyt) adatait tartalmazta. Az elektronikus listában szerepelt három akadémikus, akik a Hadtudományi Bizottság munkájában történő részvételt választották, de más tudományág jeles képviselői. A lista aktív tagjai között 4 elhunyt kutató is szerepelt, így a korrigált adatok alapján a listából 305 aktív és 28 elhunyt köztestületi tag került figyelembevételre. Ezen felül a két, korábban megjelent köztestületi adattárban további 26 hadtudományi köztestületi tag szerepelt,³ így végeredményben a vizsgált időszakra vonatkozóan 359 kutató adatai kerültek feldolgozásra.

A köztestületi tagok szakterületeire, illetve kutatási témáira vonatkozó adatok megadása jelenleg szabadon történik, értelmezésük nincs meghatározva és a megadás nem is kötelező, így a feldolgozható adatok köre hiányos és rendkívül heterogén jellegű. Számos kutatónál csak a hadtudomány, mint szakterület megjelölése szerepel. A 359 kutató közül 26-nál mind a szakterület, mind a kutatási területek megadása hiányzik. A hiányzó, vagy nem kellően részletes adatok a feldolgozás során, a

3 Többségük időközben elhunyt, néhány kutató megszüntette köztestületi tagságát, vagy más tudományos bizottság köztestületi tagjává vált.

vizsgálat érdekében kiegészítésre kerültek a kandidátusi, vagy PhD-értekezés címével, illetve az MTA TMB Hadtudományi Szakbizottságának egy 1995-ös, a szakterületi megoszlásra vonatkozó, kéziratban rendelkezésre álló kimutatásában [7] foglalt adatokkal.

A *kutatási témák csoportosítása* a kutatás tárgyához kapcsolódó hasonlósági kritériumokra épülő többdimenziós csoportosítási módszerrel történt. A vizsgálat első lépése – amelyet a 2. fejezetben mutatok be – a kutatási témák tudományági szintű besorolása (a szűkebb értelemben vett hadtudományhoz nem tartozó kutatási témák elkülönítése), illetve a más tudományágakkal fennálló kapcsolataik meghatározása. Ezt a hadtudományi csoportba sorolt kutatási témák további, részletesebb – a 3. fejezetben ismertetett – több szempont szerinti csoportosítása, besorolása követi. Többdimenziós csoportosítás esetében a kutatási témák a különböző dimenziók szerint több csoportba is besorolhatóak. Az egyes csoportokhoz kapcsolható kutatók számának meghatározása során figyelembe kell venni, hogy egy hadtudományi köztestületi tag egy időben, vagy egymást követően több kutatási témát is művelhet.

2. A kutatási területek átfogó csoportosítása, külső kapcsolatrendszere

A kutatási területek besorolása, csoportosítása során, a célkitűzésnek megfelelően, nem az egyes tudományágak, ágazatok kiválasztott meghatározásaira támaszkodtam, mivel ezek között egységesen elfogadottakkal nem találkozhatunk. A hadtudomány és a Hadtudományi Bizottság köztestületi tagjai által művelt más, önállóan tekintett tudományok (például rendészettudomány, biztonságstudomány) tartalma az idők során változik és ugyanazon időben is eltérő megközelítések léteznek.

A fentiek miatt a következőkben a kutatási területeket – nem foglalva állást a kapcsolódó tudományág meghatározásában – elsőként a kutatás tárgyát képező sajátos tevékenységi terület szerint csoportosítom, majd meghatározom a kutatási területekhez kapcsolódó más, a MTA tudományos osztályai, bizottságai által művelt tudományágakat, ágazatokat.

2.1 A kutatás tárgyát képező fő tevékenységi terület szerinti csoportosítás

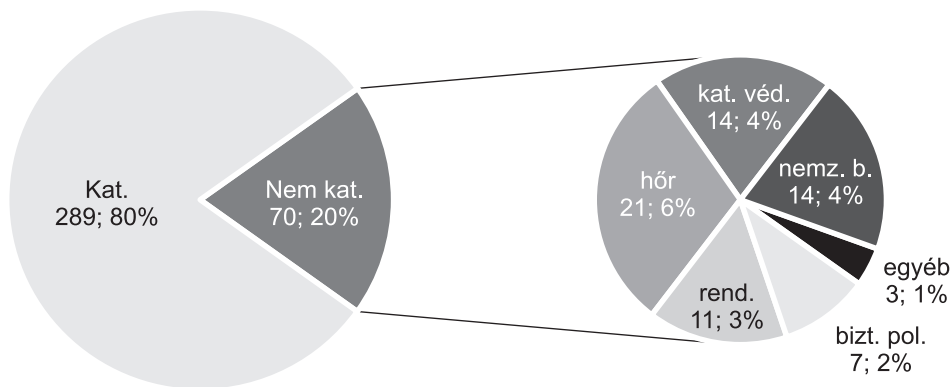
A kutatási területek átfogó csoportosítása első lépésként a kutatás tárgyát képező sajátos tevékenységrendszer és az ezt megvalósító erők, eszközök szerint történt. Ezek közé ezen a szinten a következőket soroltam: a biztonságpolitika, a katonai tevékenység (hadviselés, katonai műveletek), a rendészeti (ezen belül a rendőri, és a korábbi határőr, ma határrendészeti) tevékenység, a katasztrófavédelmi (tűzoltó, polgári védelmi, iparbiztonsági) tevékenység, a nemzetbiztonsági tevékenység és az ezeket megvalósító erők, szervezetek. A fentiek lényegében a tágabb értelemben vett, de pontosan nem definiált védelmi szféra területeit ölelik fel.

A fenti kategóriák választását az indokolja, hogy a Hadtudományi Bizottság eddigi működése során ezekhez kapcsolódó témakörök esetében rendelkezett tudományági, szakterületi illetékességgel és ezeket művelő kutatókat fogadott be köztestületi tagjai közé. A bizottság MTA doktori eljárásokra vonatkozó 2003-es ügyrendje ezzel kapcsolatban a következőket tartalmazta: „A doktori cím megszerzésének feltétele,

hogya a hazai és nemzetközi ismertség, illetve a tudományos közéletben történő részvétel alapvetően a hadtudományhoz – a tágabb értelemben vett védelmi szférához (biztonságpolitika, katonai védelem, rendvédelem, katasztrófavédelem, stb.) – kapcsolódóan valósuljon meg.” [8, (4) a] Az érvényben lévő ügyrend már szűkebb – a honvédelemre, haderőkre, hadügyre, haditechnikára, katonai biztonságra vonatkozó – illetékességet határoz meg, de egy helyen megjelenik benne a katasztrófavédelem is. [9, 1–2. o.]

A szűkebb értelemben vett hadtudományi (a fegyveres küzdelemmel, katonai műveletekkel, katonai erőkkkel fennálló) kapcsolat 289 kutató kutatási területei esetében igazolható. A feldolgozott információk alapján történő besorolás néhány esetben (például biztonságpolitika és honvédelmi politika/katonapolitika, nemzetbiztonsági terület és katonai felderítés/hírszerzés, polgári védelem és a korábbi hátországvédelem) lehet bizonytalan, igényelhet részletesebb vizsgálatot, azonban jelen publikációban ettől eltekintettem. Mindez a kutatási területhez kapcsolható kutatók számát csak kismértékben befolyásolja.

Nem hadtudományi (katonai) kutatási terület 70 kutatónál található, esetükben a hadtudományi fokozat, illetve hadtudományi köztestületi tagság indoka, hogy szakterületük önálló tudományos bizottsággal nem rendelkezik, vagy kutatói érdeklődésük más tudományos bizottsághoz kevésbé kapcsolódik. A 70 fő közül 7 kutatási területe a biztonságpolitikai, 32 a rendészeti (ezen belül 11 a korábbi rendőri és 21 a korábbi határőr), 14 a katasztrófavédelmi és 14 a nemzetbiztonsági területhez kapcsolódik. Három kutató szakterülete (heraldika, demográfia, közigazgatás) a fentiek közé nem besorolható.

3. ábra. *Kutatási területek fő tevékenységi területek szerinti megoszlása (saját alkotás)*

2.2 A kutatási területek külső kapcsolatrendszere

A kutatási területek külső kapcsolatrendszere feltárásához azon tudományágakat gyűjtöttem össze, amelyekkel a vizsgált kutatói kör kutatási területei kapcsolatban állnak. Magyarországon több besorolási rendszer is létezik, amelyek közül meghatározóként az MTA tudományos bizottságai által képviselt tudományágakat vettem

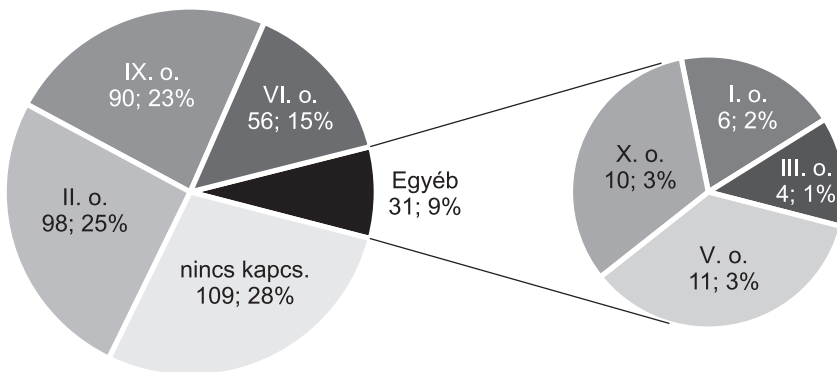
figyelembe, de feldolgoztam az Országos Doktori Tanács tudományági kategóriarendszerét is (mivel ez utóbbi kötött struktúra és a tapasztalatok szerint naprakészebb is).

Az MTA tudományági kapcsolati adatok csak a rendelkezésre álló információkban konkrétan megjelenő, legjellemzőbb kapcsolatokra építve kerültek meghatározásra. Az eredmények bemutatására ebben a fejezetben csak MTA tudományos osztály szinten kerül sor, a részletesebb ismertetést majd a következő fejezet tartalmazza. A következőkben a kapcsolódást kutatónként adjuk meg, bemutatva ezzel az adott tudományágakhoz kapcsolódó kutatói kör létszámát. Mivel egy kutató kutatási területe(i) több tudományághoz is kapcsolódhatnak, a bemutatott értékek nem összegezhetőek.

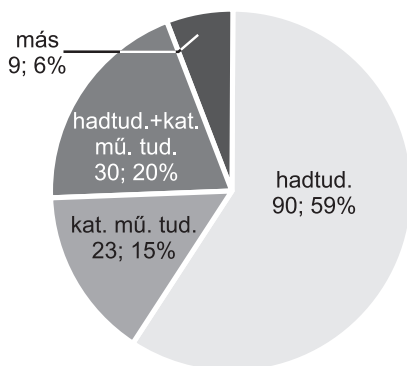
A tudományági kapcsolat a legtöbb kutatási terület esetében viszonylag egyértelmű, nehezebb azonban a műszaki tudományokkal fennálló kapcsolat meghatározása. A hadtudományi kutatások sajátossága ugyanis, hogy általában egyaránt érintik egy alkalmazási terület eljárási kérdéseit, illetve a kapcsolódó katonai műszaki ([hadi]technikai) kérdéseket. Ebből következően a műszaki tudományokkal fennálló kapcsolatok meghatározása a rendelkezésre álló adatok alapján szubjektívabb, pontatlanabb.

A kutatási területekre vonatkozó információk alapján 109 kutató témája nem kapcsolódik más tudományághoz, 250 kutatóé (70%) viszont igen. A II. Filozófiai és Történettudományok Osztályhoz 98 (58 történettudomány, 33 pedagógia-nevelés, 6 pszichológia), a IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályhoz 90 (50 [biztonság]politika, 26 közgazdaság-gazdálkodás, 10 szociológia, 8 vezetés-szervezés), a VI. Műszaki Tudományok Osztályhoz 56, az V. Orvosi Tudományok Osztályhoz 11, a X. Földtudományok Osztályhoz 10, az I. Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályhoz 6, a III. Matematikai Osztályhoz 4 kutató kutatási területe kapcsolódik.

Az Országos Doktori Tanács tudományági adatai 152 kutató (a vizsgált kutatói kör 42%-a) esetében álltak rendelkezésre. A személyi adatlapokon minden oktató jelenlegi kutatásait egy, vagy két tudományággal jellemez(het)te. A hadtudomány, vagy a katonai műszaki tudomány a teljes kutatói kör esetében 143 főnél került megadásra. Ezek közül 90 fő a hadtudományt, 23 fő a katonai műszaki tudományt, 30 fő pedig mindkettőt jelölte meg. 9 kutatonál sem a hadtudomány, sem a katonai műszaki tudomány nem szerepel. 65 fő csak a hadtudományt, vagy csak a katonai műszaki tudományt jelölte meg, 48 fő mellettük egy másik tudományágot is megadott.

4. ábra. MTA tudományos osztályokhoz kapcsolódás megoszlása (saját alkotás)

5. ábra. ODT kutatási terület tudományágak megoszlása
(saját alkotás)

A teljes kutatói körben más tudományágak közül 24 szerepel, összesen 62 alkalommal. Háromnál több alkalommal 6 tudományág került megadásra (történelemtudományok és politikatudományok 9-9, rendszertudományok 6, szociológiai tudományok, egészségtudományok, illetve gazdálkodás- és szervezéstudományok 4-4). További 2 tudományág három, 5 tudományág két, 11 tudományág pedig egy alkalommal jelenik meg. A szereplő tudományágak az MTA rendszerében elsősorban a IX., II. és VI., V. és I. osztályokhoz kapcsolhatóak (27, 15, 8, 4 és 3, összesen 57 kutatónál).

A szűkebb értelemben vett hadtudományi kutatók esetében más tudományágak közül csak 21 szerepel, összesen 46 alkalommal. Háromnál több alkalommal 4 tudományág került megadásra (történelemtudományok 9, politikatudományok 4, szociológiai tudományok, illetve gazdálkodás- és szervezéstudományok 4-4). További 3 tudományág három, 3 tudományág két, 11 tudományág pedig egy alkalommal jelenik meg. A szereplő tudományágak az MTA rendszerében elsősorban a II., IX. és VI. osztályokhoz kapcsolhatóak (14, 13 és 8, összesen 43 kutatónál).

3. *Hadtudományi kutatási részterületek*

A továbbiakban a 359 kutató közül csak azok adatait vizsgáltam, akik kutatási témája a szűkebb értelemben vett hadtudományhoz, a katonai műveletekhez, a katonai erőkhöz kapcsolódik (289 fő). A vizsgálat során a klaszterelemzéshez hasonló (de nem matematikai precizitású), hasonlósági kritériumokra épülő többdimenziós, hierarchikus, alapvetően összevonó csoportosítási módszert használtam.

Mivel a kutatási területekhez számszerű jellemzők nem állnak rendelkezésre, a hasonlóság mérték alapját az egyes dimenziók szerinti besorolás (azonosság, „közeliség”) képezi. Mint a klaszterelemzés esetében mindig, a hasonlóság mérték megválasztása jelentős mértékben befolyásolja a kialakuló csoportok (klaszterek) alakját. Különösen igaz ez esetünkben, amely a fentiek mellett a hadtudományi kutatók kutatási területeinek részben szubjektív besorolásától is függ.

A besorolás alapvető dimenzióját a kutatás tárgyát képező – az alapvető képességeket, funkciókat hordozó [katonai] szakterületekhez kapcsolódó – tevékenységi

terület (ek) képezik. Emellett a hadtudomány előző fejezetben is igazolt interdiszciplináris jellege miatt nem hagyható figyelmen kívül a más tudományágakhoz kapcsolódó kutatási területek elemzése, besorolása sem.

Mint azt korábban is megfogalmaztam, a kutatás célja nem egy „tökéletes” hadtudományi belső struktúra közvetlen meghatározása, hanem egy ilyen feladat támogatása a rendelkezésre álló információk alapján kialakított kutatási témacsoportokkal és az egyes témacsoportokat kutató, azokon tevékenykedő kutatók számának meghatározásával. A jelen publikációban bemutatottak mellett további szempontok szerinti besorolások is lehetségesek, ezek azonban további kutatás tárgyát kell, hogy képezzék.

3.1 Szakterületek az MTA Akadémiai Adattárában

A bevezetőben megfogalmazott kutatási cél megvalósításához értelemszerűen felvetődött az MTA Akadémiai Adattárában (illetve korábban a köztestületi tagokról szóló kiadványokban) szereplő „szakterület” (a kutatási terület átfogó[bb] meghatározása). A feldolgozott 289 hadtudományi kutató közül az Akadémiai Adattárban a szakterület megadása 244 főnél (84%) áll rendelkezésre, 45 (16%) főnél hiányzik. Ez utóbbiak közül 175 fő egyetlen szakterületet adott meg, 51 kettőt, 16 fő hármat és 2 fő négyet.

A megjelölt különböző szakterületek száma (néhány teljesen egyértelmű összehasonlás után⁴) 176, amelyek között további számos, láthatóan lényegében azonos tartalmú, de a szabad megadás miatt más formában megfogalmazott található. A szakterületek között csak négy található, amely legalább tíz kutatónál megjelenik: ezek a pontosabb besorolást nem nyújtó hadtudomány (46 kutatónál), a hadtörténelem (24 kutatónál), a biztonságpolitika (14 kutatónál) és a [katonai] logisztika (11 kutatónál). Emellett további négy van, amelyik legalább öt kutatónál szerepel: az ABV-védelem (8 kutatónál), illetve a haderőszerzés, a haditechnika és a hadkiegészítés (6-6 kutatónál). 15 szakterület csak 2 kutatónál, 141 (!) pedig csak 1 kutatónál jelenik meg.

Összességében tehát megállapítható, hogy az Akadémiai Adattárban található szakterületek jelenlegi formájukban nem alkalmasak a köztestületi tagok kutatása tárgyának átfogó csoportosítására.

3.2 Katonai szakterületi kutatási területek

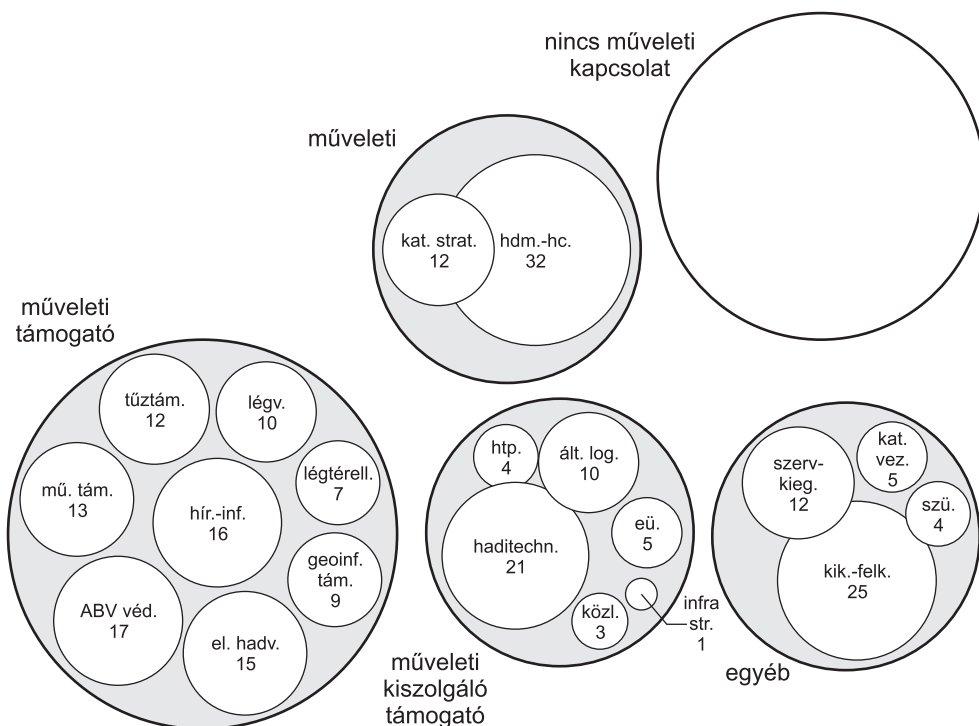
Az elemzés első lépéseként a kutatási területek a katonai műveletek előkészítéséhez, végrehajtásához és annak támogatásához közvetlenül kapcsolódó [katonai] tevékenységi terület (ek) azonosságára, „közelségére” épülve kerültek besorolása. Ennek során 2 műveleti, 8 műveleti támogató, 6 műveleti kiszolgáló támogató és 5 egyéb katonai szakterületet lehetett azonosítani (a korábbi időszak szakterületeit a napjainkban érvényes megnevezéseknek megfelelően). A 289 kutató közül ezekhez szorosabban 221 fő (76%) kutatási területe(i) kapcsolódtak.

4 Hadtörténet–hadtörténelem–hadművészettörténet, logisztika–katonai logisztika, távközlés–katonai távközlés, távközlési hálózatok–távközlő hálózatok, vegyivédelem–vegyivédelmi támogatás, vezetés–katonai vezetés–katonai vezetésemélet, katonai stratégia–nemzeti katonai stratégia.

A műveleti tevékenység kérdéseit vizsgáló kutatási területek között – zárójelben a témakörhöz kapcsolódó kutatók számával (a többes kapcsolódásra is tekintettel) – a katonai stratégiai, hadászati (12), illetve a hadműveleti, harcászati témakörök (36) kerültek elkülönítésre. A műveleti támogató területek között a tűztámogatás (12), a műszaki támogatás (13), az atom, biológiai, vegyi védelem (17), a híradás és informatika (16), a geoinformációs támogatás (9), a légvédelem (10), az elektronikai hadviselés (15), és a légtérel ellenőrzés (7) szerepeltek. A műveleti kiszolgáló támogatáson belül hadtáp (4), haditechnikai (21), közlekedési (3), elhelyezési infrastrukturális (1), egészségügyi (5) és általános logisztikai (10) témakörök fordultak elő. Végül az egyéb szakterületek között a következők jelentek meg: katonai vezetés (5), haderőszervezés és hadkiegészítés (12), katonai kiképzés, nevelés, felkészítés (25), személyügyi, humán feladatok (4).

A fentiekben bemutatott kutatási területek közül néhány – a rendelkezésre álló adatok alapján és a katonai szakterületeknek megfelelően – tovább bontható és ezek a nagyobb önállósággal rendelkező részterületek önmagukban is több kutatót maguk mögött tudó kutatási területnek tekinthetők. Ilyenek például a következők:

- híradás és informatika: katonai informatika (9) és híradás (7);
- geoinformációs támogatás: katonaföldrajz (6) és katonai térképészet (4);
- haderőszervezés és hadkiegészítés: haderőszervezés (4) és hadkiegészítés (8).

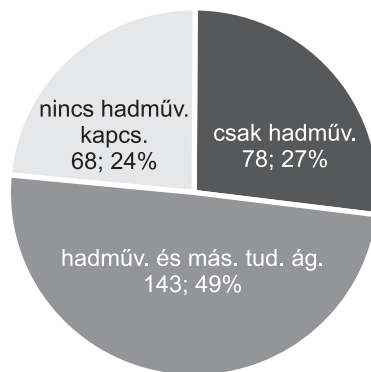

6. ábra. A katonai műveletekhez kapcsolódó kutatási területek kutatóinak megoszlása (saját alkotás)

3.3 Interdiszciplináris kutatási területek

A 289 hadtudományi kutató közül 211 kutatási területének van kapcsolódása más tudományterülethez (73%), ami közel áll a teljes kutatói kör hasonló adatához (70%) és jól jellemzi a hadtudományi kutatások interdiszciplináris jellegét. Közülük 143 fő kutatási területe kapcsolódik a hadművészet szakterületeihez, 68-nak nincs ilyen kapcsolata.

Az egyes tudományági kapcsolatok aránya a szűkebb értelemben vett hadtudományi kutatók esetében is lényegében azonos a teljes kutatói körével. A legtöbb kutató a következő tudományágakhoz kapcsolódik: 53 történettudomány, 52 műszaki tudomány, 37 politikatudomány, 25 pedagógia-neveléstudomány és 24 közgazdaság-gazdálkodás tudomány.

7. ábra. A hadtudományi kutatási területek interdiszciplinaritása
(saját alkotás)

A más tudományági kapcsolatok a rendelkezésre álló információk alapján három csoportba sorolhatóak. Az első csoportba azok sorolhatóak, amelyek feldolgozott kutatási területei (szinte) teljes egészében a hadművészethez is kapcsolódnak. Ezek: a katonai műszaki tudomány, katonaföldrajz, katonai térképészet, katonai vezetés, matematika katonai alkalmazása, katonai kiképzés-felkészítés. A második csoportba azok a tudományágak tartoznak, amelyek kutatási területei között vannak a hadművészethez szorosabban és lazábban (vagy nagyon távolról) kapcsolódóak is. Ilyenek: a történettudomány, a politikatudomány, a közgazdaság-gazdálkodás tudomány és az orvostudomány. Végül a harmadik csoportot azok a tudományágak alkotják, amelyek hadtudományi kutatási területei a hadművészethez nem közvetlenül kapcsolódnak: szociológia, pszichológia, katonai nyelvképzés.

A történettudományhoz kapcsolódó kutatók közül 24 kutatási területe konkrét katonai szakterülethez kapcsolódik, 29 fő (55%) témája pedig általános hadtörténelem, vagy hadügyi vonatkozású gazdaságtörténet. A politikatudomány esetében 15 kutató (41%), a közgazdaság-gazdálkodás tudományi kapcsolat esetében 8 kutató (33%), és az orvostudomány esetében 3 kutató (33%) témája nem kapcsolódik szorosabban a hadművészethez.

Összegzés, következtetések

A vizsgálat során az MTA Hadtudományi Bizottsága 1999–2014 közötti 359 köztisztviselői tagjának kutatási területeire (szakterület, kutatási témák) vonatkozó információk kerültek feldolgozásra. A 359 főből 289 került besorolásra a szűkebb értelemben vett hadtudományi kutatói körbe (a további 70 fő kutatási területe biztonságpolitikai, rendészeti, katasztrófavédelmi, nemzetbiztonsági, illetve egyéb). Az Akadémiai Adattárban rendelkezésre álló információk (a kötelezettség nélküli, szabad megadás következtében) hiányosak, heterogén jellegűek, ezért a feldolgozás érdekében kiegészítésre kerültek a kandidátusi, vagy PhD értekezés címével, illetve a TMB Hadtudományi Szakbizottsága egy kéziratban meglévő besorolásának információival.

A vizsgálat eredményei alátámasztják a hadtudományi kutatási területek erőteljesen interdiszciplináris jellegét. A hadtudományi kutatóknak csak kevesebb, mint harmada művel más tudományágakkal érdemi kapcsolatban nem álló kutatási területet. A legerősebb kapcsolatok a történettudománnyal, a műszaki tudománnyal, a politikatudománnyal, a közgazdaság-gazdálkodástudománnyal és a neveléstudománnyal állnak fent. A rendelkezésre álló információk alapján a legnehezebb a műszaki tudományi kapcsolat egyértelmű meghatározása, mivel a hadtudományi kutatások általában egyaránt érintik egy alkalmazási terület eljárási kérdéseit, illetve a kapcsolódó katonai műszaki ([had]technikai) kérdéseket. Emiatt jellemzően inkább arányokról, mintsem elhatárolható besorolásról beszélhetünk.

A vizsgálat eredményei igazolják, hogy a hadtudományi kutatási területek (célszerűen) nem rendezhetők hierarchikus struktúrába, a besorolás több dimenzió mentén is lehetséges, sőt szükséges. Alapvető besorolási szempontnak a katonai műveletekhez kapcsolódó katonai szakterületek tekinthetők, ezek jelennek meg (az időben változó terminológia formájában) a feldolgozott információkban is. A választott kutatói körben jól körvonalazhatóak azok a kutatási részterületek, amelyekhez megfelelő számú kutató kapcsolódik. Emellett szükség van a hadtudományi kutatási részterületek más tudományágakhoz történő kapcsolódás szerinti besorolására is.

Mivel jelen publikáció tervezetten csak egy átfogó kutatás első összetevője, eredményei elsősorban az ezt követő – hadtudományi intézményekre és fórumokra vonatkozó, esetleg szélesebb kutatói kör információit feldolgozó – kutatási eredményekkel együtt alkotnak teljes egészet. Ennek ellenére már most megfogalmazható egy olyan, nem hierarchikus hadtudományi kutatási területi struktúra meghatározásának szükségessége, amelynek elemei a jelenlegi kötetlen Akadémiai Adattár besorolások helyett, illetve folyóirat-publikációkban alkalmazott kulcsszavak mellett alkalmasak lehetnek a hadtudományi kutatási témák, eredmények kellően leíró és rendszerező erejű besorolására.

A hadtudományi kutatási területi struktúrájának a magyar hadtudomány aktuális állapotához, a hadtudományi kutatók által művelt kutatásokhoz, a működő hadtudományi intézményekhez és a létező hadtudományi fórumokhoz kell igazodnia. Az időközönként felülvizsgálendő struktúrájának biztosítania kell az egyedi, újszerű, önálló részterületet még nem alkotó kutatások besorolását is (például „egyéb...” kategóriákkal), amelyek a jövőben önállóssá válhatnak (például információs műveletek).

A hadtudományi kutatási területi struktúra kialakítása, elfogadása – a listás hadtudományi folyóiratok körének meghatározásához hasonlóan – az érintett szereplőkkel együttműködve az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának feladata lehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Szenes Zoltán: Akadémiai viták a hadtudomány struktúrájáról. *Hadtudomány*, 2013 (XXIII.)/3–4. (59–66. o.)
- [2] Gőcze István: Lehet-e és kell-e rendszerezni a tudományokat? *Hadtudományi Szemle*, 2014 (VII.)/3. (232–250. o.)
- [3] Köztisztviselők 1999. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2000
- [4] Köztisztviselők 2003. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2003
- [5] Ács Tibor: A magyar hadtudomány helyzetéről (1989-1995). *Új Honvédségi Szemle*, 1996 (L.)/1. (23–35. o.)
- [6] Ács Tibor: A Magyar Tudományos Akadémia a hadtudományért. *Hadtudomány*, 2014 (XXIV.)/1–2. (120–123. o.)
- [7] Tudományos fokozattal rendelkezők megoszlása szakterület szerint. (kézirat) MTA Tudományos Minősítő Bizottság, Hadtudományi Szakbizottság, 1995
- [8] Ügyrend az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága közreműködéséről az MTA Doktora tudományos cím megszerzéséért indított eljárásban. MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottság, 2003
- [9] Ügyrend az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága közreműködéséről az MTA Doktora tudományos cím megszerzéséért indított eljárásban. MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottság, 2013